

رختیان / خراسان شمالی

نازلی حیدرزاده

عکس‌ها: امید شکری

آدم دلش می‌خواهد ساعت‌ها بنشیند و صدای خرت و خرت جوال‌دوز و نخ را که از لابه‌لای پارچه زمخت عبور می‌کند، بشنود و خرت و پرت‌های ذهنی‌اش را بیرون بریزد و غرق شود در دنیای پیرمردی که در کارگاه کوچکش در سکوت خود فرو رفته است و در حال خلق اثری است که جزو هنرهای سنتی است. دستان هنرمند «تیمور رختیانی» ۴۰ سال است با دقت و با حوصله هر چه تمام‌تر، پالان دوخته است تا هم در کنار کشاورزی و دامداری کمک خرجی برای خانواده‌اش باشد و هم از هنری که در جوانی آموخته است، دور نماند. او که ۸۳ بهار را پشت سر گذاشته در تمام فصل‌ها، روزهای زیادی کوک زده است؛ شاید به اندازه ستاره‌های آسمان، روی پارچه‌هایی که در آخر کار تبدیل به پالانی شده که می‌نشیند روی پشت حیوان و کمک می‌کند راحت‌تر از آن، سواری گرفت؛ پالان‌هایی که به گفته خودش دوام زیادی دارد و از کیفیت بالایی برخوردار است.

استاد تیمور رختیانی هنوز از کارش راضی است

پیر پالان‌دوز

دست گذاشته و با مهارتی که فقط از یک استاد سر می‌زند آن‌ها را برمی‌دارد و به کار می‌گیرد. نخ نازک‌تر و نسبتاً کوتاهی داخل جوال دوز است و نخ ضخیم را به آن قلاب می‌کند تا دوخت و دوز را شروع کند. حاصلش کوک‌های یک‌دست و هم اندازه‌ای است که گویی کار چرخ خیاطی است و تا از نزدیک نبینی باورنمی‌شود دست‌های پینه‌بسته پیرمردی آن‌ها را دوخته است.

● هنر ظریف پلته‌بندی

باد در کارگاه می‌پیچد و کلش‌ها را که به شکل بسته‌های بزرگ روی هم قرار گرفته، تکان می‌دهد. استاد «تیمور» جلو ورودی کارگاه جایی که آفتاب خودش را روی زمین پهن کرده، روی پارچه مستطیل شکلی نشسته. پیش پای ما آن را برش زده و آماده کرده تا دوختن پالان را برایمان به نمایش بگذارد. او با صدایی آرام به زبان فارسی که گهگاهی زبان شیرین ترکی را هم چاشنی آن می‌کند برای ما توضیح می‌دهد که چگونه پارچه ضخیمی را که زیر آن چهار کیسه قرار داده، اندازه‌گیری و «پلته‌بندی» می‌کند. می‌گوید: «سه تا پلته می‌پیچیم؛ یکی جلو و دو تا هم وسط پارچه و بعد از پلته‌بندی که بسیار مهم است و باید به شکل دقیقی انجام شود دوختن را

در «رختیان» که یکی از روستاهای بجنورد در خراسان شمالی است، از هر که سراغ «تیمور رختیانی» را بگیری نشانی خانه و کارگاهش را می‌دهد. او از قدیمی‌های روستاست و همه او را به خاطر دوختن پالان به خوبی می‌شناسند؛ البته روستاهای اطراف هم از هنر دست او بی‌نصیب نمانده‌اند.

● موی بز، کاه و کلش، شاخ جیران

چین‌های دور چشم، پشت خم و دست‌های چروکیده، برای ما قصه پیرمردی را بازگو می‌کند که از سال‌های دور در حرفه خودش مشتریان زیادی داشته و با وجود اینکه گرد پیری بر او نشسته، هنوز هم سفارش‌های هر چند اندک را می‌پذیرد تا این هنر زنده بماند. می‌گوید جوال‌دوزی که در دست دارد مربوط به ۵۰ سال پیش است و یک یزدی که پالان‌دوزی می‌کرده به او تعارف داده است. «بند کف دست» را هم که بسیار قدیمی و یکی دیگر از ابزار پالان‌دوزی است یک شیرازی به او هدیه داده و او همچنان آن‌ها را حفظ کرده و با همان‌ها کار می‌کند. چاقوی بزرگ، نخ ضخیمی که از موی بز است، جوال‌دوز، کیسه گونی، کاه و کلش، شاخ جیران که داخل آن روغن دنبه ریخته است، کاه و نمذ از ابزارهای دیگری است که برای پالان‌دوزی استفاده می‌کند. همه آن‌ها را دم